

Neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis bei jų platinimu kaltinamų moterų individualios charakteristikos ir baudimo praktika

Liubovė Jarutienė

Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas
liuba1989@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1676-9482>

Santrauka. Remiantis oficialiais statistiniais duomenimis, Lietuvoje moterys sudaro apie 10 proc. nuteistųjų ir apie 5 proc. laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų populiacijos (Statistikos departamentas 2022). Dėl santykinai nedidelio jų skaičiaus moterys neretai lieka teisėsaugos sistemos ir bausmių vykdymo sistemos paraštėse, o moterų nusikalstamo elgesio aplinkybės ir jų baudimo praktika Lietuvoje iki šiol išlieka menkai tyrinėta tema. Šio tyrimo tikslas – atskleisti neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis bei jų platinimu kaltinamų moterų sociodemografines charakteristikas, nusikaltimų įvykdymo aplinkybes ir šioms moterims skiriamų bausmių tendencijas. Tyrimo metu atlikta teismų praktikos ir interviu su nuteistomis moterimis analizė atskleidė, kad moterys dažniau nei tokias pat veikas padarę vyrai neturėjo stabilaus pajamų šaltinio, privalėjo rūpintis nepilnamečiais vaikais ir išlaikyti šeimą. Be to, kitaip nei vyrai, moterys nusikalsdavo bendrininkų, o ne organizuotoje grupėje, o papildomi jų įvykdyti nusikaltimai siejosi išskirtinai su narkotikų vartojimu. Galiausiai, tyrimo rezultatai rodo, kad, lyginant su vyrams skiriamomis bausmėmis, teismai buvo linkę laikytis švelnesnės pozicijos moterų atžvilgiu. Šis tyrimas skatina gilintis į moterų nusikalstamo elgesio kontekstą ir ieškoti galimybių individualizuoti moterims skiriamas bausmes.

Pagrindiniai žodžiai: moterų nusikalstamas elgesys, teismų praktika, narkotikų platinimas.

Received: 22/16/2022. **Accepted:** 05/10/2022

Copyright © 2021 Liubovė Jarutienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Individual Characteristics and Punitive Practice for the Women Accused of Illegal Possession and Distribution of Drugs or Psychoactive Substances

Summary. According to the official statistical data, in Lithuania, female offenders make up approximately 10% of the convict population and 5% of the prison population (Department of Statistics, 2022). Due to rather small numbers of women drawn into the criminal world, female offenders and their specific needs are often hardly visible to the representatives of the law enforcement and correctional system. Therefore, the punitive practices applied to female offenders as well as the social context of their criminal behavior remain understudied topics in Lithuania. The main purpose of this study is to uncover the individual characteristics and the offending circumstances of the women accused of illegal possession and distribution of drugs. Also, this study includes the analysis of the sentencing trends for female culprits of drug-related crimes. The analysis of court practice and the interviews with the sentenced women has shown that, compared to males, females had no stable source of income and had to take care of the children and other family members more often. In addition, unlike males, females did not distribute drugs in the organized criminal groups, while the additional offences were mostly related to drug abuse rather than any other complicated criminal scheme. Finally, the comparison of sentencing trends has shown that Lithuanian courts tend to be more merciful towards women as they were imposed with shorter prison sentences. This study is one of the few attempts to explore the social context of female criminal behavior which will hopefully encourage to individualize the sentences imposed to female offenders.

Keywords: female offending, court practice, drug distribution.

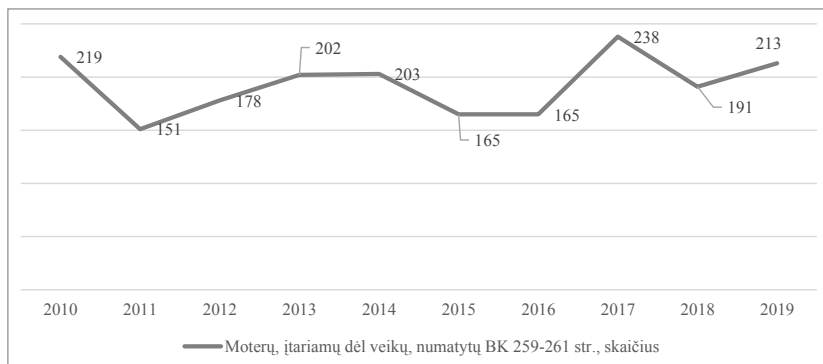
Įvadas

Moterų vykdomų su narkotikais susijusių nusikaltimų statistika Lietuvoje

Kalbant apie moterų įsitraukimą į nusikaltimus, susijusius su narkotikais, pastebima, kad pastaruoju metu užsienio šalyse didėja narkotikus platinančių ir už tokio pobūdžio nusikaltimus įkalinamų moterų skaičius (Kensy et al. 2021; Bush-Baskette, Smith 2012; Corda 2011). Lietuvoje nuo 2010 iki 2019 m. moterų, įtariamų nusikalstamomis veikomis, numatytomis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 259–261 str., skaičius svyravo nuo 151 iki 238 (žr. 1 pav.). I. Michailovič straipsnyje (2014) pateikiami statistiniai duomenys atskleidžia, kad 2010–2013 m. moterų, įtariamų nusikaltimais, susijusiais su narkotikais, procentinė dalis

svyravo nuo 10 iki 13,3 proc., šiais nusikaltimais buvo įtariama didesnė už vidurkį moterų dalis.

Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – IRD) duomenimis, 2015 m. Lietuvoje moterys, kaltinamos nusikalstamomis veikomis, numatytomis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 259–261 str., sudarė apie 6 proc. visų nusikalstamomis veikomis kaltinamų moterų. 2016 m. jos sudarė apie 7 proc., o 2017, 2018 ir 2019 m. – apie 8 proc. Nors pastaraisiais metais moterų, kaltinamų su narkotikais susijusiais nusikaltimais, procentinė dalis buvo mažesnė nei prieš dešimtmetį, vis dėlto ji palaipsniui didėjo. Ši tendencija sietina su 2017 m. įsigaliojusiais Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso pakeitimais, kai buvo kriminalizuotas disponavimas nedideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu, dėl to ėmė augti asmenų, įtariamų veikos, numatytos BK 259 str. 2 d., padarymu, skaičius: 2016 m. jis siekė 733, 2017 – 1106, 2018 – 1243, o 2019 – 1309 (IRD 2022).

1 PAV. Moterų, įtariamų dėl veikų, numatytų BK 259–261 str., skaičiaus kaita¹

Su narkotikais susijusius nusikaltimus įvykdžiusių moterų sociodemografinės charakteristikos

Lietuvoje atlikti tyrimai ir oficialūs statistiniai duomenys leidžia atskleisti tik nedidelę dalį su narkotikais susijusius nusikaltimus vykdan-

¹ Grafikas sudarytas remiantis IRD pateiktais duomenimis.

čių moterų sociodemografinių charakteristikų. J. Venckevičienės tyrimas (2013) rodo, kad moterys su narkotikais susijusius nusikaltimus pradėdavo daryti kiek vėliau nei vyrai, tačiau vis dėlto didžioji dalis moterų nusikaldavo iki 35 m., t. y. būdamos ganėtinai jauno amžiaus. Be to, nusikaltimais dėl disponavimo narkotikais kaltinamų asmenų imtyje 2009–2012 m. anksčiau teisti buvo 55 proc. vyrų ir 58 proc. moterų. Taigi, šiuo aspektu moterys nuo vyrų reikšmingai nesiskyrė, kiek daugiau nei pusė moterų praityje buvo bent kartą teistos.

IRD pateikti duomenys atskleidžia dalį moterų, kaltinamų veikomis, numatytomis BK 259–261 str., sociodemografinių charakteristikų. Remiantis šiais duomenimis, 2015–2019 m. šiomis nusikalstamomis veikomis kaltinamų moterų grupėje daugiausia buvo moterų, įgijusių vidurinį išsilavinimą (žr. 1 lentelę). Taip pat galima pastebėti, kad tik nedidelė dalis kaltinamų moterų buvo įgijusios profesiją ar specialybę, todėl joms galėjo kilti sunkumų, konkuruojant darbo rinkoje.

1 LENTELĖ. Duomenys apie moterų, kaltinamų veikomis, numatytomis BK 259–261 str., išsilavinimą 2015–2019 m.²

	2015	2016	2017	2018	2019
Bemokslė	6 %	13 %	11 %	4 %	7 %
Pradinis	13 %	14 %	12 %	15 %	14 %
Pagrindinis	24 %	21 %	24 %	21 %	20 %
Vidurinis	39 %	36 %	41 %	42 %	42 %
Profesinis	7 %	7 %	5 %	8 %	6 %
Aukštesnysis	4 %	2 %	2 %	3 %	5 %
Aukštasis	7 %	6 %	5 %	7 %	6 %

IRD pateikti duomenys taip pat rodo, kad dauguma su narkotikais susijusiais nusikaltimais kaltinamų moterų 2015–2019 m. buvo bedarbės (žr. 2 lentelę). Taigi, tokio pobūdžio nusikaltimus įvykdžiusios moterys dažniausiai neturėjo ne tik profesijos ar specialybės, bet ir nuolatinio pajamų šaltinio, todėl galėjo patirti finansinių sunkumų.

² Lentelė sudaryta remiantis IRD pateiktais duomenimis.

2 LENTELĖ. Duomenys apie moterų, kaltinamų dėl veikų, numatytų BK 259–261 str., užimtumą 2015–2019 m.³

	2015	2016	2017	2018	2019
Dirba	14 %	17 %	21 %	14 %	17 %
Nedirba	56 %	58 %	50 %	52 %	39 %
Neįgali	1 %	0 %	0 %	1 %	1 %
Namų šeimininkė	1 %	2 %	1 %	0 %	0 %
Pensija	1 %	2 %	2 %	1 %	2 %
Laisvės atėmimo vietoje	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %
Kita	19 %	14 %	21 %	25 %	29 %

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje atlikti tyrimai ir oficialūs statistiniai duomenys rodo, kad su narkotikais susijusius nusikaltimus dažniau įvykdo bedarbės, jokios profesijos ar specialybės neįgijusios moterys. Galima kelti prielaidą, kad būtent išsilavinimo ir nuolatinio pajamų šaltinio stoka gali tapti veiksniais, skatinančiais šių moterų nusikalstamą elgesį. Vis dėlto šie duomenys atskleidžia dalį su narkotikais susijusius nusikaltimus įvykdžiusios moters „sociodemografinio portreto“: daugelis jų charakteristikų (šeiminė, finansinė padėtis, psichikos sveikatos bei priklausomybių problemos ir kt.) iki šiol nebuvo tyrinėtos. Detalesnė nusikaltimus įvykdžiusių moterų charakteristikų analizė leistų ne tik suprasti jų nusikalstamo elgesio kontekstą, bet ir numatyti specifiskai moterims aktualius veiksnius, galimai didinančius jų nusikalstamo elgesio riziką.

Moterų įsitraukimą į narkotikų platinimą skatinantys veiksniai

Gilinantį į moterų įsitraukimo į narkotikų platinimą motyvus, aiškėja, kad moteris imtis tokio pobūdžio veiklos skatina ekonominės priežastys, artimos aplinkos įtaka, taip pat jų priklausomybė nuo narkotinių medžiagų. Mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad 35 proc. moterų pradėjo vartoti vienokias ar kitokias narkotines medžiagas prieš nusikalsdamos pirmąkart (Johnson 2004). Pažymėtina, kad priklausomybės nuo narkotikų gydymo paslaugos savo ruožtu moterims gali būti sunkiau prieinamos dėl to, kad gydymosi laikotarpiu jos negali palikti be globos savo vaikų, taip pat

³ Lentelė sudaryta remiantis IRD pateiktais duomenimis.

moterys ne visuomet gali sumokėti už priklausomybių gydymo paslaugas (Malinowska-Sempruch, Rychkova 2015). Taigi, nuo narkotinių medžiagų priklausomos moterys tarsi atsiduria spąstuose: priklausomybės problemos dažnai veda prie nusikalstamo elgesio (taip pat ir narkotikų platinimo), o norinčioms spręsti priklausomybės problemas reikalinga pagalba ne visuomet yra prieinama.

Moterų nusikalstamumo trajektorijas tyrinėjantys autoriai pabrėžia, kad su narkotikais susijusius nusikaltimus įvykdžiusių moterų trajektorija reikšmingai skiriasi nuo moterų, įvykdžiusių smurtinius bei finansinius nusikaltimus. M. Shechory ir kolegų (2011) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad su narkotikais susijusius nusikaltimus įvykdžiusioms moterims buvo labiau būdingas chroniškas (t. y. visą gyvenimą pasireiškiantis) nusikalstamumas. Šios moterys nusikalsdavo ganėtinai jauno amžiaus, dažniau turėdavo kontaktą su teisėsauga, joms buvo dažniau būdingas probleminis elgesys mokykloje, neigiama bendraamžių įtaka, piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotikais.

Kalbant apie kitus veiksnius, pastebima, kad moterys imasi tokio pobūdžio nusikaltimų ir dėl pajamų, darbo stokos, taip pat būtinybės išlaikyti savo vaikus (Kensy et al. 2021; Ubonsuwan, Laeheem 2014). Itin sunki našta tenka pajamų stokojančioms vienišoms motinoms, kurios gali imtis narkotikų platinimo dėl sunkios turstinės padėties ir būtinybės išlaikyti savo vaikus. Kita mokslinėje literatūroje įvardijama priežastis – ryšiai su narkotikus platinančiu partneriu (Reynolds 2016; Simpson et al. 2008). Pastebima, kad narkotikus platinantys vyrai gali palaipsniui į šią veiklą įtraukti ir savo partneres, kurios tokiais atvejais atlieka nepagrindinį vaidmenį narkotikų platinimo schemeje, tačiau yra traukiamos baudžiamojon atsakomybėn kaip lygiavertės nusikaltimo bendrininkės.

Tam tikruose užsienio regionuose, kur prekybos narkotikais problemos yra itin gajos, šią problematiką tyrinėjantys autoriai išskiria skirtingus moterų vaidmenis prekyba narkotikais užsiimančiose organizacijose. Kalbėdami apie veiksnius, skatinančius imtis šios veiklos, autoriai akcentuoja bedarbybę, beviltišką šių moterų turtinę padėtį, ryšius su narkotikus platinančiu partneriu, priklausomybę nuo narkotikų (Campbell 2008; Hübschle 2014). Analizuojant šių autorių pasiūlytas tipologijas galima pastebėti, kad neretai narkotikų platinimu užsiimančios moterys imasi šios veiklos dėl savo pažeidžiamumo ir patiriamų sunkumų. Vis dėlto autorių įžvalgos

remiasi ganėtinai specifinių regionų tyrinėjimais, kurių socialinis ir kultūrinis kontekstas daugeliu aspektų skiriasi nuo lietuviškojo.

Lietuvoje iki šiol nebuvo tyrinėti nei veiksniai, skatinantys moteris imtis narkotikų platinimo, nei moterų vaidmenys nusikalstamosiose narkotikų platinimo schemose. Taip pat nėra žinoma, kiek moterys yra linkusios imtis tokio pobūdžio veiklos savo iniciatyva ir kiek yra įtraukiamos savo partnerių ar artimųjų. Pastaraisiais metais Lietuvos mokslininkai pradėjo domėtis moterų nusikalstamumo specifika, tačiau jų nusikalstamo elgesio veiksniai analizuoti bendro nusikalstamumo arba itin specifinių būtent moterims būdingų nusikalstamų veikų kontekste (pvz., Justickaja, Giedrytė-Mačiulienė 2015; Stasiūnienė ir kt. 2014; Martinkienė ir kt. 2015). Vis dėlto pažymėtina, kad Lietuvoje vis dar stinga sisteminių moterų nusikalstamumą nagrinėjančių tyrimų. Tokia situacija galėjo susiklostyti dėl to, kad moterys sudaro santykinai nedidelį Lietuvoje nuteisiamų ir įkalinamų asmenų procentą⁴. Menkas dėmesys moterų nusikalstamumo temai iš dalies gali būti nulemtas žiniasklaidoje vyraujančio diskurso: žiniasklaidos priemonių turinio analizė rodo, kad publikacijose moterys dažniausiai yra vaizduojamos kaip nusikaltimų aukos, o ne vykdytojos (Rimkutė, Vilkaitė-Lozdienė 2018). Be to, prie susidariusios situacijos galimai prisideda ir lyčių studijų padėtis Lietuvoje, kadangi pastaraisiais metais nėra leidžiama jokių lyčių studijų problemas nagrinėjančių mokslinių žurnalų.

Taigi moterų nusikalstamumas plačiąja prasme ir moterų ištraukimas į narkotikų platinimą iki šiol yra menkai tyrinėtos temos Lietuvoje. Tikėtina, kad veiksniai, skatinantys lietuves moteris imtis narkotikų platinimo, galėtų būti bent iš dalies panašūs į užsienio autorių tyrimuose įvardijamus veiksnius (skurdas, nepriteklis, priklausomybės, santykiai su narkotikus platinančiu partneriu).

Bausmės skyrimas su narkotikais susijusius nusikaltimus įvykdžiusioms moterims

Tyrinėjant bausmių skyrimą ir su juo susijusius lyčių skirtumus, mokslinėje literatūroje išskiriamos dvi pagrindinės šią problemą aiškinančios teorinės perspektyvos: „riteriškumo“ hipotezė (angl. *chivalry hypothesis*)

⁴ Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2015–2019 m. nuteistų moterų dalis svyravo nuo 8 iki 10 proc., o įkalinėtų moterų dalis – nuo 4 iki 5 proc.

bei „piktosios moters“ teorija (angl. *evil woman thesis*). Pasak pirmosios, teisės saugos sistema vertina moteris atlaidžiau ir skiria joms švelnesnes bausmes nei vyrams. Šios teorijos šalininkai teigia, kad teisiškai neapibrėžti (angl. *extralegal*) kintamieji moterų atveju nusveria teisinius bylos aspektus. Į nusikaltusias moteris teisme gali būti žiūrima kaip į labiau socialiai pažeidžiamas, silpnesnes nei vyrai ir todėl joms gali būti skiriamos ne tokios griežtos bausmės kaip vyrams. Daugelio empirinių tyrimų rezultatai patvirtino šios teorijos prielaidas, atskleisdami, kad už skirtingo pobūdžio nusikaltimus nuteistos moterys rečiau nei vyrai nubaudžiamos laisvės atėmimu, o skirto laisvės atėmimo trukmė dažniausiai būna trumpesnė (Francis 2016; Koons-Witt et al. 2014; Embry, Lyons Jr. 2012; Spohn, Beichner 2000).

Antroji, „piktosios moters“ teorija kalba apie tai, kad nusikaltimus įvykdžiusios moterys teisės saugos yra vertinamos griežčiau nei vyrai vien dėl to, kad nusikalsdamos jos pažeidžia visuomenėje nusistovėjusias moteriai derančias elgesio normas. Šios teorijos šalininkai teigia, kad teisme į moteris žvelgiama kaip į „dvigubas“ nusikaltėles, kadangi jos pažeidė ne tik įstatymus, bet ir lyties vaidmenų numatytas normas (Bontrager et al. 2013).

Vis dėlto kai kurie lyties ir bausmės skyrimo sąsajas nagrinėjantys autoriai teigia, kad skiriama bausmė gali priklausyti net tik nuo lyties ir jai keliamų lūkesčių, bet ir nuo situacinių veiksnių, nusikaltimo pobūdžio ir aplinkybių (Nagel et al. 1983). Sunkesnius smurtinio pobūdžio nusikaltimus įvykdžiusios moterys teisme gali būti vertinamos griežčiau nei tokius pat nusikaltimus įvykdę vyrai, kadangi tokio pobūdžio nusikaltimai tarsi prieštarauja tradiciniam moters vaidmeniui visuomenėje. Ir atvirkščiai – už kitokius nusikaltimus (pvz., turtinius, finansinius) teisiškos moterys teisme gali būti vertinamos atlaidžiau nei vyrai (Bontrager et al. 2013). Tai gi, teisme paskirtos bausmės pobūdis bei trukmė moteriai gali priklausyti nuo to, kokio pobūdžio nusikaltimą ji įvykdė ir koks yra įvykdyto nusikaltimo bei visuomenės lūkesčių moters atžvilgiu santykis.

Tyrimų, lyginančių bylose dėl narkotikų vyrams ir moterims skiriamas bausmes, rezultatai šiuo metu yra kontroversiški. Dalis tyrimų rodo, kad vyrai dažniau nei moterys yra įkalinami už nusikaltimus, susijusius su narkotikais. Be to, lyginant vyrams ir moterims skiriamas laisvės atėmimo bausmes, pastebėta, kad moterims skiriamos trumpesnės bausmės nei vy-

rams (Hartley et al. 2011; Brennan, Spohn 2009; Curry et al. 2008; Fernando Rodriges et al. 2006). Tačiau taip pat yra tyrimų, teigiančių, kad moterims dažniau nei vyrams skiriamos su laisvės atėmimu susijusios bausmės, tačiau šis skirtumas yra reikšmingas tik kalbant apie lengvesnių narkotikų (pvz., kanapių) platinimą. Vis dėlto šio tyrimo autoriai taip pat pažymi, kad bylose dėl sunkesnių narkotikų platinimo vyrams buvo skiriamos ilgesnės laisvės atėmimo bausmės nei moterims (Harper et al. 2002).

Lietuvoje 2013 metais publikuotas tyrimas rodo, kad tarp asmenų, nuteistų dėl veikų, susijusių su disponavimu narkotikais, moterims rečiau nei vyrams teismas skirdavo baudas, tačiau moterims dažniau nei vyrams buvo skiriamas laisvės atėmimas. Tyrimo autorė šias tendencijas aiškina tuo, kad jos tyrimo imtyje vyrai dažniau nei moterys buvo nuteisti dėl BK 259 str. 2 d. numatytų veikų (neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti), o moterys dažniau buvo nuteisiamos pagal BK 259 str. 1 d. ir 260 str. 1 d. (neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti), tai ir galėjo lemti griežtesnes bausmes moterims (Venckevičienė 2013). Tačiau šis tyrimas specifiskai neišskyrė moterų, nuteistų už narkotikų platinimą, todėl neleidžia atskleisti šiai moterų grupei teisme skiriamų bausmių ypatumų.

Mokslinėje literatūroje pažymima, kad, skiriant bausmes, atsižvelgiama į tokius veiksnius kaip turėtų narkotinių medžiagų kiekis, tačiau retai vertinama, koks vaidmuo (pirmaeilis ar antraeilis) teko konkrečiam kaltinamajam. Ši tendencija itin nedėkingai paveikia moterų padėtį, kadangi narkotikų platinimo bylose jos dažniausiai atlieka antraeilius vaidmenis (jos dažniau būna „kurjerės“ nei „platintojos“), tačiau, skiriant bausmę, į tai atsižvelgiama retai (Reynolds 2016; Genter 2002).

Taigi, egzistuoja kelios teorinės perspektyvos, aiškinančios bausmės skyrimo skirtumus lyties aspektu. Pasak vienos iš jų, nusikaltimus įvykdžiusios moterys dėl jų patiriamų sunkumų teisme gali būti vertinamos atlaidžiau, pasak kitos – dėl daugelyje kultūrų susiformavusio tradicinio moters vaidmens nusikaltusios moterys gali būti baudžiamos itin griežtai. Nusikaltimus, susijusius su narkotikais, įvykdžiusių moterų baudimą nagrinėjančių tyrimų rezultatai šiuo metu yra nevienareikšmiai, o Lietuvoje stokojama tyrimų apie narkotikus platinusias moteris ir jų baudimo praktiką.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Šio tyrimo tikslas – atskleisti narkotikų platinimu kaltinamų moterų individualias charakteristikas, nusikaltimų įvykdymo kontekstą bei baudimo praktikas.

Tyrimo uždaviniai:

1. palyginti narkotikų platinimu kaltinamų moterų ir vyrų sociodemografines charakteristikas;
2. palyginti narkotikų platinimu kaltinamų moterų ir vyrų nusikaltimų įvykdymo aplinkybes;
3. palyginti teismų praktiką narkotikų platinimo bylose dėl kaltinamų moterų ir vyrų.

Metodika

Tyrimo medžiaga. Tyrimui pasitelkti 2018 m. Lietuvos teismų sprendimai dėl pilnamečių moterų ir vyrų, kaltinamų pagal LR BK 260 str. (Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu). Tyrimui atrinkti 146 sprendimai dėl kaltinamų vyrų ir 47 – dėl kaltinamų moterų. Tyrimo medžiagos paieškai buvo naudojama atviros prieigos duomenų bazė LITEKO, kurioje saugomi nuasmeninti teismo sprendimai įvairaus pobūdžio bylose.

Tyrimo imtis. Tyrimo metu buvo atlikti 2 pusiau struktūruoti kokybiniai interviu su moterimis, nuteistomis už nusikaltimus, susijusius su narkotikais, ir esančiomis Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje. Taip pat tyrimo metu buvo atlikta 11 pusiau struktūruotų kokybinių interviu su moterimis, atliekančiomis laisvės atėmimo bausmę Panevėžio pataisos namuose už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotikais ar jų platinimu⁵. Tyrimo metu buvo taikoma patogioji tyrimo dalyvių atranka.

⁵ Šis tyrimas yra Lietuvos mokslo tarybos finansuoto projekto „Defemizinuotas baudžiamasis teisingumas: nuteistų moterų baudimo praktikos ir subjektyvios bausmės patirtys (*Femijust*)“ (projekto vadovas – dr. Artūras Tereškinas, sutarties Nr. S-MIP-19-39) dalis. Iš viso projekto metu buvo atlikta 15 interviu su Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje esančiomis moterimis ir 20 interviu su moterimis, atliekančiomis laisvės atėmimo bausmę Panevėžio pataisos namuose.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą buvo derinamos kiekybinė ir kokybinė tyrimų metodologinės priemonės. Koduojant tyrimui atrinktus teismų sprendimus, buvo naudojama tyrimui sukurta 154 klausimų anketa ir jos pildymo instrukcija⁶. Tyrimo anketos klausimai apėmė 7 skirtingus blokus, kuriuos sudarė bylos duomenys, sociodemografiniai kaltinamo asmens duomenys, duomenys apie ankstesnę asmens kriminalinę istoriją, duomenys apie dabartines nusikalstamas veikas, nusikalstamos veikos aukos charakteristikos, duomenys apie atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes bei kitas reikšmingas aplinkybes, duomenys apie baudmės skyrimą.

Pusiaus struktūruotų kokybinių interviu su Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje esančiomis moterimis gaires sudarė 4 klausimų blokai: teismo procesas ir baudmė; gyvenimas iki nusikaltimo ir po jo; probacijos patirtys ir moterims skirtas individualus priežiūros planas; fizinė bei emocinė būsena probacijos metu. Interviu Panevėžio pataisos namuose gaires sudarė 9 klausimų blokai, kuriuose buvo klausiama apie teismo procesą ir baudmę; gyvenimą iki nusikaltimo ir po jo; kasdienybę įkalinimo įstaigoje; užimtumą; prisitaikymą prie kalėjimo aplinkos; santykius su kitomis moterimis, darbuotojais ir artimaisiais; moterišką tapatumą ir išvaizdą; emocijas, emocinę pagalbą, emocinį išgyvenimą; ir ateities perspektyvas.

Tyrimo eiga. Kiekybinio tyrimo duomenys buvo koduojami 2020 m. sausio–gegužės mėn., naudojant „Microsoft Excel“ programą. Kokybiniai interviu su nuteistomis moterimis vyko Lietuvos probacijos tarnybos patalpose 2020 m. vasario–birželio mėn., vidutinė interviu trukmė – 1 val. Interviu su laisvės atėmimo baudmę atliekančiomis moterimis vyko 2020 m. rugpjūčio mėn. Panevėžio pataisos namuose, vidutinė interviu trukmė – 48 min. Interviu buvo įrašomi, transkribuojami, vėliau tematiškai analizuojami pasitelkiant „Maxqda“ programinę įrangą.

Statistinė duomenų analizė. Kiekybinio tyrimo duomenys iš „Microsoft Excel“ programos buvo konvertuojami ir analizuojami pasitelkiant IBM SPSS „Statistics“ programos 21 versiją. Analizuojant tyrimo duome-

⁶ Tyrimo anketa buvo sudaryta tarpdisciplininės mokslininkų komandos, vykdančios Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą „Defemizinuotas baudžiamasis teisingumas: nuteistų moterų baudimo praktikos ir subjektyvios baudmės patirtys (*FemiJust*)“, projekto vadovas – dr. Artūras Tereskinas, sutarties Nr. S-MIP-19-39.

nis, taikyta aprašomoji statistika (dažnių, vidurkių ir modos skaičiavimas), tarpgrupiniai palyginimai (χ^2 nepriklausomumo kriterijus), vidurkių palyginimai (Mann-Whitney U ir Stjudento t kriterijai) bei koreliacinė analizė (Pearson'o koreliacija).

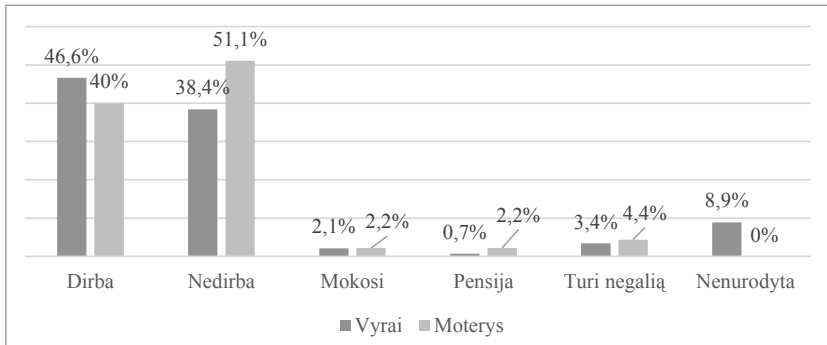
Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

1. Sociodemografiniai narkotikų platinimu kaltinamų moterų ir vyrų ypatumai

Analizuojant teismo nuosprendžiuose dėl narkotikų platinimo (BK 260 str.) pateiktus duomenis, pirmiausia siekta išnagrinėti sociodemografinės tokio pobūdžio nusikaltimais kaltinamų moterų charakteristikas bei palyginti jas su analogiškais veikomis kaltinamų vyrų charakteristikomis. Rezultatai rodo, kad visos tyrimui atrinktos moterys ir beveik visi vyrai, kaltinti narkotikų platinimu, dažniausiai turėdavo gyvenamąją vietą (žr. 3 lentelę). Kalbant apie vyrų ir moterų užimtumo skirtumus, galima pastebėti, kad šiek tiek didesnė dalis vyrų buvo dirbantys, o moterys dažniau būdavo bedarbės (žr. 2 pav.). Šiuos skirtumus reikėtų interpretuoti atsargiai, kadangi dalies vyrų užimtumas analizuotose bylose nebuvo nurodytas. Kita vertus, kadangi moterų imtyje informacija apie užimtumą buvo pateikta visais atvejais, galima konstatuoti, kad net pusė narkotikų platinimu kaltinamų moterų buvo bedarbės, tad, tikėtina, neturėjo pastovaus pajamų šaltinio.

3 LENTELE. Moterų ir vyrų, kaltinamų narkotikų platinimu, sociodemografinės charakteristikos (N=162-193)

	Vyrai	Moterys	χ^2	p
Turi gyvenamąją vietą	97,90 %	100 %		
Išlaiko kitus	9,8 %	27,7 %	7,9	0,005
Turi nepilnamečių vaikų	24,6 %	46,8 %	7,1	0,008
Turi psichikos sveikatos sutrikimų	13,2 %	8,5 %		
Turi fizinės sveikatos sutrikimų	10,4 %	8,5 %		
Turi alkoholio vartojimo problemų	2,1 %	2,1 %		
Turi narkotikų vartojimo problemų	50 %	36,2 %		
Anksčiau bent kartą buvo nuteistas (-a)	63,9 %	61,7 %		

2 PAV. Vyrų ir moterų pasiskirstymas pagal užimtumo statusą (N = 191)

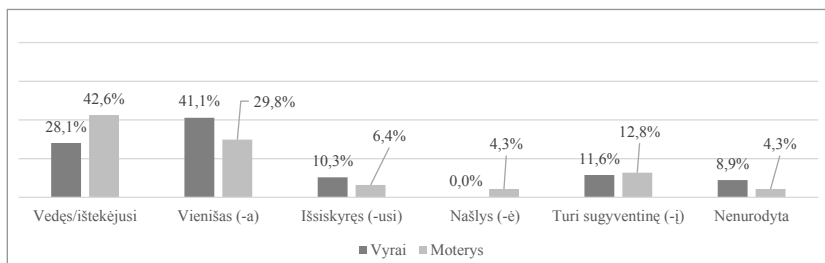
Beveik trečdalis narkotikų platinimu kaltinamų moterų išlaikydavo ne tik save, bet ir kitus asmenis (dažniausiai savo šeimos narius). O šeima išlaikančių vyrų buvo gerokai mažiau – apie 10 proc. Rezultatai rodo, kad šis skirtumas buvo statistiškai reikšmingas (žr. 3 lentelę). Taigi, narkotikų platinimu kaltinamos moterys kur kas dažniau nei šiuo nusikaltimu kaltinami vyrai buvo savo šeimos maitintojos. Šioms moterims tenkanti finansinė našta galėjo būti vienas iš faktorių, turėjusių įtakos jų įsitraukimui į nusikalstamas veikas.

Tyrimo rezultatai taip pat rodo, kad nepilnamečių vaikų turėjo beveik pusė tyrimui atrinktų moterų ir beveik ketvirtadalis vyrų (skirtumas statistiškai reikšmingas, žr. 3 lentelę). Taigi narkotikų platinimu kaltinamos moterys kur kas dažniau nei vyrai turėjo vaikų, kuriais privalėdavo pasirūpinti. Šie duomenys iš dalies patvirtina prielaidą, kad narkotikų platinimu kaltinamos moterys šių nusikaltimų galėjo imtis dėl joms tenkančios finansinės atsakomybės už savo artimuosius. Analizuojant interviu su nuteistomis moterimis, būtinybė pasirūpinti savo vaikais buvo įvardijama kaip vienas iš nusikalsti paskatinusių faktorių (pvz., R1, Vilnius: „Mes priversti kažką... gyventi iš kažko. Vis tik ne vienas žmogus – vis tik šeima, vaikai, juos reikia kažkaip ir į mokyklą kažką nupirkti, ir apsiauti, ir aprengti, ir pamaitinti. <...> Gaudavau tik va už vaikus, už vaikus ką gaudavau – iš to ir gyvenau. Bet šeima didelė – penkeri vaikai. Už šiuos pinigus tu vis tiek mėnesį nepratempsi – juos gi reikia į mokyklą, dabar viską reikia pirkti, knygas brangias.<...> Ir va vieną kartą [šypteli liūdnei] nebuvo net duonos namuose, o vaikai prašo. Vaikučiams gi nepasakysi, kad ‚nėra‘ ar

„pakentėk. Ir tada aš nusprendžiau daryti“; R2, Panevėžio pataisos namai: „Tuo momentu man buvo nutraukti socialiniai pinigėliai. Nu va,ėjau ne-teisingu keliu“).

Lyginant narkotikų platinimu kaltinamų vyrų ir moterų šeiminių padė-tį, paaiškėjo, kad kaltinamosios moterys dažniau nei vyrai būdavo oficia-liai ištekęjusios. O vyrai dažniau nei moterys būdavo vieniši arba išsiskyre (skirtumas statistiškai reikšmingas, $\chi^2 = 11,4$, $p = 0,045$, 3 pav.). Vis dėlto, interpretuojant šiuos duomenis, derėtų turėti omenyje tai, kad dalies kal-tinamųjų šeiminių padėtis teismo sprendimuose nebuvo nurodyta.

Kalbant apie moterų artimos aplinkos ir nusikalstamo elgesio sąsajas, viena iš interviu metu išryškėjusių temų buvo moters partnerio nusikalsta-mas elgesys (narkotikų platinimas) ir moters įtraukimas į šią veiklą (pvz., R3, Panevėžio pataisos namai: „<...> su tuo draugu pradėjau gyventi <...>, nu, ir jis atnešė didelį kiekį namo“; R4, Panevėžio pataisos namai: „Nu, pra-dėjau vartoti, pradėjo vyras prekiauti, nu, ir va“; R5, Panevėžio pataisos namai: „Ai, tai va, gyvenau su vyru <...> ir jis platino narkotikus. Aš, aiš-ku, nesakau, kad aš nežinojau, kad aš nemačiau. Aš viską žinojau, aš viską mačiau, bet aš tiesiog nesikišau. Jeigu nėra pas mane namuose tų narkotikų, aš jų nematau, tai reiškia man <...>. Ta prasme, man nebuvo svarbu, ką jis daro“). Taigi artimieji, šeimos nariai, užsiimantys narkotinių medžia-gų platinimu, gali būti viena iš priežasčių, įtraukiančių moteris į prekybą narkotikais. Moterų, įsitraukusių į narkotikų platinimą, vaidmenis nagri-nėję autoriai taip pat pabrėžia, kad dalis moterų platina narkotikus kartu su savo partneriais ar kitais vyriškos lyties artimaisiais (Campbell 2008; Hübschle 2014; Simpson et al. 2008).

3 PAV. Vyrų ir moterų pasiskirstymas pagal šeiminių padėtį (N = 193)

Kalbant apie kaltinamųjų išsilavinimą, tyrimo duomenys rodo, kad narkotikų platinimu kaltinamos moterys dažniau nei vyrai būdavo bemokslės arba būdavo įgijusios tik pradinį išsilavinimą. Vis dėlto šie duomenys neleidžia daryti jokių apibūtinančių išvadų apie vyrų ir moterų išsilavinimo skirtumus, kadangi ganėtinai didelės dalies kaltinamųjų išsilavinimas analizuotuose teismo sprendimuose nebuvo nurodytas (žr. 4 lentelę).

4 LENTELE. Vyrų ir moterų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (N = 193)

	Vyrai	Moterys
Bemokslis (-ė)	0,7 %	14,9 %
Pradinis	6,2 %	12,8 %
Pagrindinis	15,1%	12,8 %
Vidurinis	30,1 %	34 %
Spec. vidurinis	1,4 %	0 %
Profesinis	4,8 %	6,4 %
Aukštesnysis	3,4 %	6,4 %
Aukštasis	3,4 %	2,1 %
Nenurodyta	34,9 %	10,6 %

Psichikos sveikatos sutrikimų turėjo ganėtinai nedidelė dalis narkotikų platinimu kaltintų vyrų bei moterų, tokio pobūdžio problemų turinčių vyrų buvo šiek tiek daugiau nei moterų (žr. 3 lentelę). Kalbant apie žalingą psichiką veikiančių medžiagų vartojimą, alkoholio vartojimo problemos buvo ganėtinai retos tiek vyrams, tiek moterims (žr. 3 lentelę). Tuo tarpu narkotikų vartojimo problemos buvo dažnos ir vyrų, ir moterų imtyje, nors tokio pobūdžio problemų turinčių vyrų buvo kiek daugiau (žr. 3 lentelę). Šie duomenys rodo, kad narkotikų platinimas dažnu atveju lydimas žalingo narkotikų vartojimo ar priklausomybės, šie veiksniai yra universalūs tiek vyrams, tiek moterims. Rezultatai iš esmės atitinka kitų šių temų nagrinėjusių autorių išvagas, pasak kurių, priklausomybė nuo narkotikų laikytina vienu iš veiksnių, skatinančių moteris imtis narkotikų platinimo (Shechory et al. 2011; Hübschle 2014). Galima kelti prielaidą, kad reikšmingą dalį narkotikų platinimu kaltinamų vyrų ir moterų prie šio nusikaltimo veda būtent priklausomybių problemos, dažnas kontaktas su kitais narkotinių medžiagų platinytojais bei vartotojais.

Analizuojant interviu su moterimis, nuteistomis už narkotikų platinimą, galima pastebėti, kad priklausomybė ir žalingas narkotikų vartojimas, moterų manymu, darė didelę įtaką jų nusikalstamam elgesiui (pvz., R6, Klaipėda: „<...> čia toks buvo man stresas gyvenime, 2014 metais ten brolis papuolė į avariją, ten tas, tas, susidėjo ir man pasiūlė pauostyt tuos narkotikus. Pauosčiau, po to sako ‚Tu per daug jų uostai‘, pasiūlė švirktą <...>“; R7, Panevėžio pataisos namai: „Platinau narkotikus, nes pati pradėjau vartoti. Nebūčiau vartojus, nebūčiau pradėjus platinti. Manau, taip“; R11: „<...> tai aš nusikaltimą padariau apsvaigusi, tai, žinot, kaip? Nu, kaip čia pasakyt? Jau kai apsvaigsti, tai jau viskas vienodai“; R8, Panevėžio pataisos namai: „<...> kai mane pagavo, tai gaunasi, kad aš buvau savam vartojimui, bet ir kad platinimas. Nu, aš per kiek kartų esu vartojusi pati asmeniškai, tai niekad <...>. Čia buvo pirmas kartas, kai aš iš viso papuočiau su narkotikais“).

Įvairaus pobūdžio fizinės sveikatos problemos buvo šiek tiek labiau būdingos narkotikų platinimu kaltinamiems vyrams nei moterims, abiejose imtyse tokių asmenų buvo apie 10 proc. (žr. 3 lentelę). Duomenys rodo, kad tiek psichikos sveikatos, tiek fizinės sveikatos, tiek alkoholio vartojimo problemos vyrų ir moterų imtyse pasireiškėdavo panašiu dažnumu ir nebuvo itin dažnos. Tad narkotikų platinimu kaltinamiems asmenims labiau būdingos narkotikų vartojimo problemos nei kitokio pobūdžio sveikatos sutrikimai.

Analizuojant narkotikų platinimu kaltinamų vyrų ir moterų kriminalinę istoriją, paaiškėjo, kad apie du trečdalius vyrų ir moterų praeityje bent kartą buvo nuteisti už tam tikras nusikalstamas veikas⁷. Be to, praeityje teistų vyrų ir moterų procentas beveik nesiskyrė (žr. 3 lentelę). Taigi, daugumai narkotikų platinimu kaltinamų vyrų ir moterų tai nebuvo pirmas susidūrimo su teisėsąuga patirtis, o tai iš esmės atitinka ankstesnių Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatus (Venckevičienė 2013).

⁷ Svarbu pažymėti, kad, koduojant tyrimo duomenis, nesivadovauta LR baudžiamojo kodekso 97 str. pateiktu teistumo apibrėžimu. Todėl šiame tyrime praeityje teistu laikytas asmuo, nuteistas ne tik už nusikaltimo, bet ir už baudžiamojo nusižengimo padarymą. Toks sprendimas buvo priimtas dėl to, kad teismo nuosprendžiuose, sprendžiant bausmės skyrimo klausimus, akcentuojami ne tik teistumai, atitinkantys BK 97 str. pateiktą apibrėžimą, bet ir nuteisimai dėl baudžiamųjų nusižengimų.

Atsižvelgiant į tai, kad nemaža dalis vyrų ir moterų praeityje buvo bent kartą nuteisti, bei į tai, kad reikšminga dalis kaltinamųjų turėjo narkotikų vartojimo problemų, tyrimo metu nagrinėtos kriminalinės istorijos ir narkotikų vartojimo problemų sąsajos. Vyrų imtyje narkotikų vartojimo problemų turintys kaltinamieji dažniau būdavo praeityje teisti nei narkotikų nevartojantys kaltinamieji (skirtumas statistiškai reikšmingas, žr. 5 lentelę). Moterų imtyje statistiškai reikšmingų skirtumų neišryškėjo, tačiau tai galėjo nulemti žymiai mažesnis moterų imties dydis. Vis dėlto analizuojant gautus duomenis, galima pastebėti, kad moterų imtyje narkotikų vartojimo problemų turinčios moterys praeityje dažniau būdavo teistos nei narkotikų nevartojančios moterys (žr. 6 lentelę). Taigi, tyrimo duomenys leidžia teigti, kad narkotikų vartojimo problemos tiek vyrams, tiek moterims neretai gali sukelti problemų su teisėsauga. Būtent priklausomybė dalį kaltinamųjų gali paskatinti imtis narkotikų platinimo ar kitokių nusikalstamų veikų.

Lyginant teismo sprendimų įžanginėje dalyje išvardintų vyrų ir moterų teistumų skaičių, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta (žr. 7 lentelę). Vis dėlto narkotikų platinimu kaltinamų moterų teistumų skaičiaus vidurkis ir mediana buvo šiek tiek mažesni nei vyrų. Tyrimo duomenys taip pat rodo, kad įžanginėje nuosprendžio dalyje išvardintų teistumų skaičius yra statistiškai reikšmingai susijęs su narkotikų vartojimu tiek vyrų, tiek moterų imtyje (žr. 8 lentelę). Kuo didesnis būdavo įžanginėje nuosprendžio dalyje išvardintų teistumų skaičius, tuo didesnė tikimybė, kad kaltinamas asmuo vartoja narkotikus. Šie rezultatai patvirtina prielaidą, kad narkotikų vartojimo problemos tiek vyrams, tiek moterims kelia didesnę grėsmę imtis nusikalstamų veikų ir atsidurti teisėsaugos akiratyje.

5 LENTELE. Kriminalinės istorijos ir narkotikų vartojimo sąsajos vyrų imtyje (N = 144)

	Turi narkotikų vartojimo problemų	Neturi narkotikų vartojimo problemų	χ^2	p
Anksčiau bent kartą buvo nuteistas	73,6 %	54,2 %	5,1	0,024
Anksčiau nė karto nebuvo nuteistas	26,4 %	45,8 %		

6 LENTELĖ. Kriminalinės istorijos ir narkotikų vartojimo sąsajos moterų imtyje (N = 47)

	Turi narkotikų vartojimo problemų	Neturi narkotikų vartojimo problemų	χ^2	P
Anksčiau bent kartą buvo nuteistas	70,6 %	56,7 %	0,4	0,528
Anksčiau nė karto nebuvo nuteistas	29,4 %	43,3 %		

7 LENTELĖ. Vyrų ir moterų teistumų skaičiaus vidurkis (N = 110)

	M	STD	Mediana	Moda
Vyrai	4.2	4	3	1
Moterys	3.4	3	2	1

8 LENTELĖ. Teistumų skaičiaus ir narkotikų vartojimo problemų sąsajos vyrų ir moterų imtyse

	Narkotikų vartojimo problemos	
	r	P
Vyrai (N = 84) Teistumų skaičius	-0,311	0,004
	Narkotikų vartojimo problemos	
	r	P
Moterys (N=26) Teistumų skaičius	-0,382	0,05

Apibendrinant šio tyrimo rezultatus matyti, kad, lyginant su vyrais, už narkotikų platinimą nuteistos moterys dažniau būdavo bedarbės, taip pat dažniau turėdavo nepilnamečių vaikų ir išlaikydavo šeimą. Interviu metu surinktų duomenų analizė atskleidžia, kad nepriteklius ir būtinybė išlaikyti savo vaikus gali būti vienas iš veiksnių, skatinančių moteris imtis narkotikų platinimo. Kitaip tariant, šeimą išlaikančios moterys gali jausti nuolatinį spaudimą dėl lėšų trūkumo, vaikų poreikių patenkinimo, tad narkotikų platinimas gali tapti papildomu nelegaliu pajamų šaltiniu, bent iš dalies išsprendžiančiu patiriamus sunkumus. Užsienio tyrimuose, nagrinėjančiuose galimas moterų įsitraukimo į narkotikų platinimą prie-

žastis, taip pat įvardijami tokie veiksniai kaip skurdas, materialinė atsakomybė už šeimą, būtinybė pasirūpinti nepilnamečiais vaikais (Kensy et al. 2021; Ubonsuwan, Laeheem 2014). Kalbant apie priklausomybę nuo narkotikų, lyginant su vyrais, narkotikų platinimu kaltinamoms moterims šios problemos buvo būdingos šiek tiek rečiau, tačiau narkotikų vartojimo problemos moterų imtyje buvo reikšmingai susijusios su ankstesnių teistumų skaičiumi. Interviu metu gautų duomenų analizė taip pat rodo, kad narkotikų vartojimo problemos gali prisidėti prie moters išitraukimo į narkotikų platinimą. Taigi, kalbant apie moterų išitraukimo į narkotikų platinimą prevenciją, didžiausią dėmesį reikėtų skirti moterų, o ypač vienišų motinų socialinei apsaugai, įgalinimui, įtraukimui į darbo rinką. Atskirą dėmesį reikėtų skirti priklausomų nuo narkotikų moterų gydymui ir didinti tokio pobūdžio gydymo prieinamumą moterims, turinčioms nepilnamečių vaikų.

2. Narkotikų platinimu kaltinamų vyrų ir moterų nusikaltimų įvykdymo aplinkybės

Atliekant tyrimą taip pat buvo atsižvelgiama į tai, kokiomis aplinkybėmis vyrai ir moterys įvykdė nusikaltimus, kuriais buvo kaltinami. Palyginus kaltinamųjų bylose skaičių, paaiškėjo, kad moterų bylose kaltinamųjų skaičiaus vidurkis buvo didesnis nei vyrų bylose (skirtumas statistiškai reikšmingas, žr. 9 lentelę). Be to, kaltinamųjų skaičiaus moda moterų bylose buvo didesnė nei vyrų bylose. Šie rezultatai rodo, kad moterys dažniau nei vyrai platindavo narkotikus kartu su kitais asmenimis. Galima kelti prielaidą, kad dalis kaltinamų moterų į narkotikų platinimą galėjo būti įtrauktos kitų asmenų (pažįstamų, partnerių, artimųjų), o ne imdavosi šios veiklos savo iniciatyva. Be to, dalis moterų galėjo būti kaltinamos narkotikų platinimu dėl to, kad savo vartojamomis narkotinėmis medžiagomis pasidalindavo su kitais priklausomais asmenimis.

9 LENTELĖ. Kaltinamųjų skaičiaus vidurkiai vyrų ir moterų bylose (N=193)

	M	Moda	STD	Vidutinis rangas	Mann-Whitney U	p
Vyrai	3,3	1	2,2	92,7	2799	0,05
Moterys	4,1	3	2,5	110,5		

Nagrinęjant nusikaltimų aplinkybes taip pat paaiškėjo, kad moterys rečiau nei vyrai buvo traukiamos baudžiamojon atsakomybėn ir už kitas nusikalstamas veikas (skirtumas statistiškai reikšmingas, žr. 10 lentelę). Be to, tyrimo rezultatai rodo, kad papildomų vyrams inkriminuojamų straipsnių skaičius vidutiniškai buvo didesnis nei moterims inkriminuojamų straipsnių skaičius (skirtumas statistiškai reikšmingas, žr. 11 lentelę). Vyrai dažniausiai papildomai buvo kaltinami disponavimu narkotikais be tikslo juos platinti (BK 259 str.), kontrabanda (BK 199 str.), neteisėtu disponavimu šaunamaisiais ginklais (BK 253 str.) ir dokumento suklastojimu (BK 300 str.). O moterys papildomai dažniausiai buvo kaltinamos disponavimu narkotikais be tikslo juos platinti (BK 259 str.) ir kontrabanda (BK 199 str.). Šie rezultatai atskleidžia papildomus narkotikų platinimo aplinkybių skirtumus: platindami narkotikus vyrai galimai įsitraukia į sudėtingesnes nusikalstamas schemas nei moterys, kurioms narkotikų platinimas dažnai apsiriboja šia konkrečia veika.

10 LENTELĖ. Traukiamų baudžiamojon atsakomybėn ir pagal kitus straipsnius vyrų ir moterų santykis (N=193)

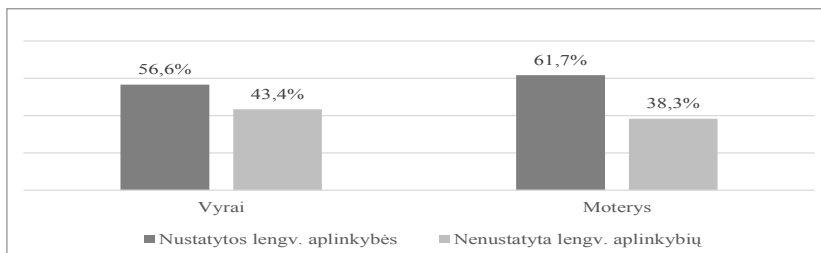
	Vyrai	Moterys	χ^2	p
Traukiami (-os) baudžiamojon atsakomybėn ir dėl kt. str.	54,1 %	29,8 %	7,5	0,006
Netraukiami (-os) baudžiamojon atsakomybėn dėl kt. str.	45,9 %	70,2 %		

11 LENTELĖ. Vidutinis papildomų inkriminuojamų straipsnių skaičius vyrų ir moterų imtyje (N=93)

	M	Moda	STD	Vidutinis rangas	Mann-Whitney U	p
Vyrai	1,84	2	0,98	50	318,5	0,006
Moterys	1,21	1	0,58	30,2		

Analizuojant lengvinančių aplinkybių buvimą, galima pastebėti, kad moterims lengvinančios aplinkybės buvo nustatomos šiek tiek dažniau nei vyrams, tačiau šis skirtumas nėra statistiškai reikšmingas (žr. 4 pav.). Kalbant apie sunkinančias aplinkybes, jos buvo nustatytos šiek tiek didesnei daliai kaltinamų moterų nei vyrų, tačiau skirtumas nėra statistiškai reikš-

mingas (žr. 5 pav.). Sunkinančios aplinkybės buvo nustatytos maždaug pusei kaltinamų vyrų ir moterų.

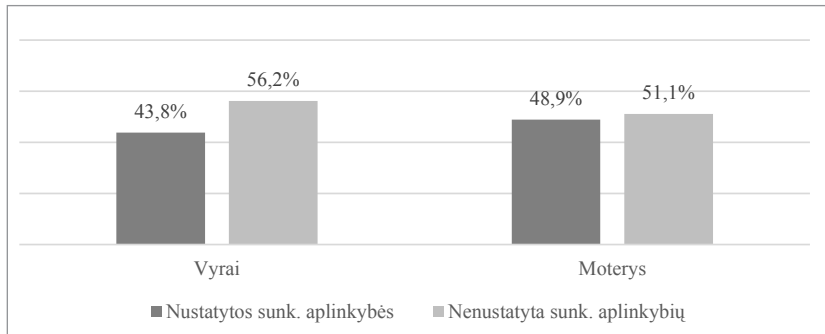
4 PAV. Vyrų ir moterų, kuriems buvo nustatytos lengvinančios aplinkybės, santykis (N=193)

Analizuojant tik tuos atvejus, kai kaltinamiesiems buvo nustatytos sunkinančios aplinkybės, paaiškėja, kad, lyginant su vyrais, reikšmingai didesnei daliai moterų buvo nustatyta sunkinanti aplinkybė, numatyta BK 60 str. 1 d. 1 p. (veiką padarė bendrininkų grupė, žr. 12 lentelę). Tačiau vyrams reikšmingai dažniau nei moterims buvo nustatyta sunkinanti aplinkybė, numatyta BK 60 str. 1 d. 2 p. (veiką padarė organizuota grupė, žr. 13 lentelę)⁸. Veikimas organizuota grupe reikalauja detalesnio nusikaltimo planavimo, vykdytojai susiburia į sudėtingesnę struktūrą turinčią grupę. Rezultatai iš esmės rodo, kad platindami narkotikus tiek moterys, tiek vyrai gali veikti kartu su kitais asmenimis, tačiau sprendimas padaryti nusikaltimą moterų atveju gali būti spontaniškesnis, mažiau apgalvotas ir planuotas nei vyrų atveju. Užsienio autoriai pažymi, kad dėl nusikalstamame pasaulyje įsitvirtinusių seksistinių pažiūrų moterys kur kas rečiau nei vyrai yra linkusios dalyvauti organizuotų grupių veikloje ar vadovauti tokio pobūdžio grupėms (Steffensmeier, Allan 1996). Šio tyrimo rezultatai patvirtina tokį teiginį ir kartu atskleidžia, kuo skiriasi moterų ir vyrų nusikalstamo elgesio kontekstas ir aplinkybės.

⁸ Remiantis BK 25 str. pateiktais apibrėžimais, bendrininkų grupė yra tada, kai bent du asmenys susitaria vykdyti nusikalstamą veiką, jei bent du iš jų yra vykdytojai. O organizuota grupė yra tada, kai bent du asmenys susitaria daryti kelis arba vieną apysunkį, sunkų arba labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys turi savo užduotį ar vaidmenį.

12 LENTELE. Vyrų ir moterų, kuriems nustatyta sunkinanti aplinkybė „veiką padarė bendrininkų grupė“, santykis (N=87)

	Vyrai	Moterys	χ^2	p
Nustatyta sunk. aplinkybė „veiką padarė bendrininkų grupė“	31,3 %	60,9 %	5,1	0,025
Nenustatyta minėta sunk. aplinkybė	68,7 %	39,1 %		

5 PAV. Vyrų ir moterų, kuriems buvo nustatytos sunkinančios aplinkybės, santykis (N=193)

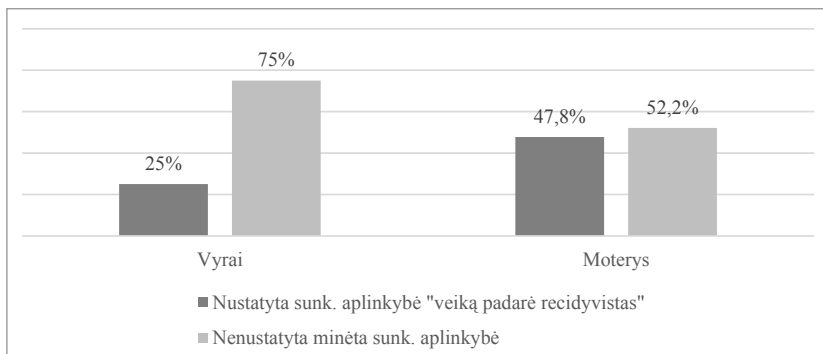
13 LENTELE. Vyrų ir moterų, kuriems nustatyta sunkinanti aplinkybė „veiką padarė organizuota grupė“, santykis (N=87)

	Vyrai	Moterys	χ^2	p
Nustatyta sunk. aplinkybė „veiką padarė organizuota grupė“	40,6 %	4,3 %	8,8	0,003
Nenustatyta minėta sunk. aplinkybė	59,4 %	95,7 %		

Kita ganėtinai dažnai narkotikų platinimo bylose nustatoma sunkinanti aplinkybė yra numatyta BK 60 str. 1 d. 13 p. („veiką padarė recidyvistas“)⁹. Tyrimo rezultatai rodo, kad narkotikų platinimo bylose moterys dažniau

⁹ Remiantis BK 27 str. pateiktu apibrėžimu, nusikaltimų recidyvas yra tada, kai asmuo, būdamas pilnametis, buvo nuteistas už tyčinį nusikaltimą ir teistumas nėra išnykęs ar panaikintas, vėl padaro bent vieną tyčinį nusikaltimą.

nei vyrai buvo pripažįstamos recidyvistėmis (žr. 6 pav.). Tai reiškia, kad, lyginant su vyrais, moterys dažniau padarydavo naują nusikaltimą neatlikusios už ankstesnįjį nusikaltimą skirtos baudmės.

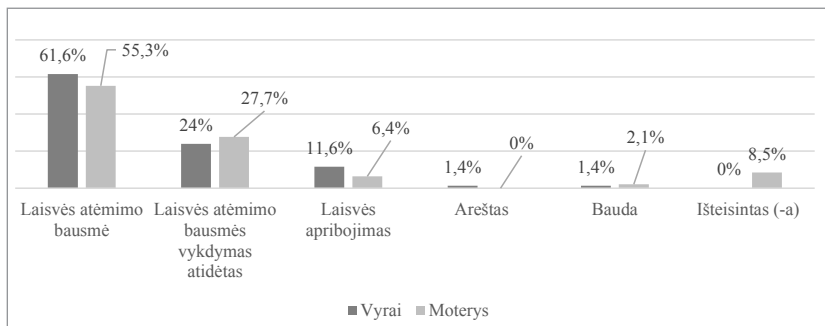
6 PAV. Vyrų ir moterų, kuriems nustatyta sunkinanti aplinkybė „veiką padarė recidyvistas“, santykis (N=87)

Apibendrinant galima teigti, kad narkotikų platinimu kaltinamos moterys dažniau nei vyrai nusikalsdavo kartu su kitais asmenimis. Moterys dažniau įvykdavo nusikaltimą bendrininkų grupėje, o ne organizuotoje grupėje, tad, lyginant su vyrais, moterys kur kas rečiau dalyvaudavo sudėtingose narkotikų platinimo schemose. Galima kelti prielaidą, kad moterys narkotikų platinimu buvo kaltinamos dėl pasidalinimo narkotinėmis medžiagomis su kitais priklausomais asmenimis ar įsitraukimo į narkotikų platinimą kartu su artimaisiais. Kitaip nei vyrams, moterims rečiau buvo inkriminuojami papildomi nusikaltimai. Skirdavosi ir papildomų nusikaltimų pobūdis, kadangi moterų imtyje tai dažniausiai būdavo išskirtinai su narkotiku vartojimu ar platinimu susijusios veikos, o vyrų papildomai įvykdytų nusikaltimų spektras būdavo platesnis. Pažymėtina, kad narkotikų platinimu kaltinamos moterys dažniau teismo buvo pripažįstamos recidyvistėmis, o tai rodo, jog moterys dažniau nusikalsdavo neatlikusios anksčiau skirtos baudmės.

3. Narkotikų platinimu kaltinamiems vyrams ir moterims skiriamos baudmės

3.1. Vyrams ir moterims skiriamų bausmių rūšys

Lyginant narkotikų platinimu kaltinamas moteris ir vyrus, galima pastebėti, kad šioms dviem grupėms teismai buvo linkę skirti skirtingas baudmes. Moterims rečiau nei vyrams buvo skiriama laisvės atėmimo baudmė, taip pat laisvės apribojimo baudmė. Be to, narkotikų platinimo bylose moterys buvo dažniau išteisinamos, joms šiek tiek dažniau buvo skiriamas laisvės atėmimo baudmės vykdymo atidėjimas (skirtumai statistiškai reikšmingi, $\chi^2 = 14,6$, $p = 0,012$, žr. 7 pav.). Šie rezultatai rodo švelnesnę, atlaidesnę teismų poziciją moterų atžvilgiu bylose dėl narkotikų platinimo. Taip pat šie rezultatai iš esmės patvirtina „riteriškumo“ hipotezės (angl. *chivalry hypothesis*) šalininkų mintis apie tai, kad teismai dažniau linkę traktuoti moterų įvykdytus nusikaltimus kaip tam tikro moters pažeidžiamumo rezultatą ir skirti moterims švelnesnes baudmes.

7 PAV. Moterims ir vyrams teismo skiriamų bausmių rūšys (N=193)

3.2. Laisvės atėmimo baudmės trukmės sąsajos su sociodemografinėmis charakteristikomis ir nusikaltimo įvykdymo aplinkybėmis

Kadangi laisvės atėmimas buvo viena dažniausiai kaltinamiesiems skiriamų bausmių kategorijų bylose dėl narkotikų platinimo (žr. 7 pav.), toliau nuspręsta išnagrinėti šios baudmės skyrimo ypatumus vyrų ir moterų imtyse. Kalbant apie laisvės atėmimo baudmės trukmę, rezultatai

rodo, kad vyrų imtyje laisvės atėmimo baudmės vidurkis buvo statistiškai reikšmingai didesnis nei moterų imtyje (žr. 14 lentelę). Taigi, vyrams buvo skiriamos kur kas ilgesnės laisvės atėmimo baudmės nei moterims. Dalis užsienio autorių savo tyrimuose taip pat pastebi, kad teismai yra linkę skirti moterims trumpesnes bausmes nei vyrams bylose, susijusiose su narkotikais (Curry, Corral-Camacho 2008; Brennan, Spohn 2009; Harper et al. 2002). Ganėtinai ryškūs laisvės atėmimo baudmės trukmės skirtumai vyrų ir moterų imtyse iš esmės patvirtina „riteriškumo“ hipotezę ir švelnesnę teismų poziciją narkotikų platinimu kaltinamų moterų atžvilgiu.

14 LENTELE. Laisvės atėmimo baudmės vidurkių (mėn.) palyginimas vyrų ir moterų imtyse

	M	STD	t	p
Vyrai	86,40	50,5	3,2	0,002
Moterys	59,3	33,3		

Tarpgrupiniai palyginimai atskleidė, kad tiek vyrų, tiek moterų imtyse vaikų turintiems ir neturintiems kaltinamiesiems skiriamos laisvės atėmimo baudmės reikšmingai nesiskyrė (žr. 15 lentelę). Visgi rezultatai atskleidžia kiek skirtingas tendencijas vyrų ir moterų imtyse: vaikų turintiems vyrams teismas buvo linkęs skirti ilgesnes laisvės atėmimo bausmes nei jų neturintiems, o vaikų turinčių moterų baudmės vidurkis buvo mažesnis nei vaikų neturinčių moterų.

15 LENTELE. Laisvės atėmimo baudmės trukmės vidurkių (mėn.) palyginimas vaikų turinčių ir neturinčių vyrų ir moterų imtyse

	M	STD	t	p
Vyrai (N=83)				
Turi nepilnamečių vaikų	88,6	48,9	0,92	0,36
Neturi nepilnamečių vaikų	77,8	48,9		
Moterys (N=26)				
Turi nepilnamečių vaikų	55,3	28,5	-0,60	0,55
Neturi nepilnamečių vaikų	63,2	38,2		

Kalbant apie užimtumo statuso reikšmę, rezultatai rodo, kad bedarbiams vyrams teismas buvo linkęs skirti reikšmingai trumpesnės laisvės atėmimo bausmės, moterų imtyje statistiškai reikšmingų skirtumų nebuvo nustatyta (žr. 16 lentelę). Šie rezultatai leidžia kelti prielaidą, kad narkotikų platinimu kaltinamam vyrui bedarbio statusas sietinas su švelnesniu teismo nuosprendžiu, tačiau ši aplinkybė tampa nereikšminga tokiu pat nusikaltimu kaltinamoms moterims. Atsižvelgiant į tai, kad net pusė narkotikų platinimu kaltinamų moterų šio tyrimo imtyje buvo bedarbės, bei į tai, kad skurdas ir lėšų stoka dažnai siejama su moterų apsisprendimu platinti narkotikus (Kensy et al. 2021; Ubonsuwan, Laeheem 2014; Campbell 2008; Hübschle 2014), bedarbystės faktas turėtų tapti reikšmingu moterims skiriamų bausmių individualizavimo faktoriumi, tačiau Lietuvos teismuose į šį faktorių atsižvelgiama ne visais atvejais.

16 LENTELĖ. Laisvės atėmimo bausmės trukmės vidurkių (mėn.) palyginimas tarp bedarbių ir kitą užimtumo statusą turinčių vyrų ir moterų

	M	STD	t	p
Vyrai (N=83)				
Bedarbis	73,8	50,1	-2,2	0,03
Kita užimtumo forma	96,5	49,1		
Moterys (N=26)				
Bedarbė	59,9	35,9	0,14	0,89
Kita užimtumo forma	58,0	29,7		

Būtinybė išlaikyti savo šeimos narius reikšmingai siejosi su laisvės atėmimo bausmės trukme vyrų, bet ne moterų imtyje: šeimą turintiems išlaikyti vyrams buvo skiriamos reikšmingai trumpesnės bausmės (žr. 17 lentelę). Šiame tyrime paaiškėjo, kad būtinybė išlaikyti šeimos narius dažniau būdavo narkotikus platinančių moterų, bet ne vyrų kasdienybės dalis. Tai gi, šie rezultatai galimai rodo nepakankamą bausmės individualizavimą narkotikus platinusioms moterims.

17 LENTELĖ. Laisvės atėmimo baudmės trukmės vidurkių (mėn.) palyginimas tarp šeimos narius išlaikančių ir jų neišlaikančių vyrų ir moterų

	M	STD	t	p
Vyrai (N=83)				
Išlaiko kitus šeimos narius	58	31,1	-2,4	0,04
Neišlaiko kitų šeimos narių	87,6	50,9		
Moters (N=26)				
Išlaiko kitus šeimos narius	58,9	31,9	-0,04	0,97
Neišlaiko kitų šeimos narių	59,4	34,6		

Tyrimo metu bandyta atrasti sąsają tarp laisvės atėmimo baudmės trukmės ir nusikaltimo padarymo aplinkybių bei kaltinamųjų kriminalinės istorijos. Vyrų imtyje laisvės atėmimo baudmės trukmė buvo reikšmingai susijusi su kaltinamųjų byloje skaičiumi (kuo didesnis kaltinamųjų skaičius, tuo ilgesnė baudmė skiriama, žr. 18 lentelę). Taip pat vyrams laisvės atėmimo baudmės trukmė reikšmingai koreliavo su ankstesnio teistumo faktu, tačiau, kitaip nei būtų galima tikėtis, ankstesnio teistumo faktas ir didesnis teistumų skaičius šiuo atveju sietinas su trumpesniu laisvės atėmimu (žr. 18 lentelę). Kadangi tyrimo imtyje tiek vyrų, tiek moterų grupėse ankstesnių teistumų skaičius buvo reikšmingai susijęs su narkotikų vartojimu, galima kelti prielaidą, kad anksčiau teisti asmenys, ypač tie, kurie praityje buvo teisti daug kartų, teismo galėjo būti vertinami atlaidžiau būtent dėl priklausomybės problemų.

Laisvės atėmimo baudmės trukmė vyrų imtyje buvo reikšmingai susijusi ir su papildomų inkriminuojamų nusikaltimų buvimu bei šių nusikaltimų skaičiumi. Jei vyrui buvo inkriminuojami papildomi nusikaltimai, tai dažnu atveju reikšdavo ilgesnę laisvės atėmimo baudmę. Kuo daugiau nusikaltimų buvo inkriminuojama teisme, tuo ilgesnė baudmė buvo skiriama (žr. 18 lentelę). Tiek lengvinančios, tiek sunkinančios aplinkybės vyrų imtyje taip pat buvo reikšmingai susijusios su laisvės atėmimo trukme. Kuo daugiau lengvinančių aplinkybių buvo nustatoma, tuo trumpesnė baudmė buvo skiriama. Kuo daugiau sunkinančių aplinkybių buvo nustatoma kaltinamiems vyrams, tuo ilgesnė baudmė grėsdavo kaltinamajam (žr. 18 lentelę). Galiausiai, laisvės atėmimo baudmės trukmė reikšmingai koreliavo su narkotikų vartojimo problemomis. Vyrams, kurie turėjo šią problemą,

teismas buvo linkęs skirti trumpesnes laisvės atėmimo bausmes (žr. 18 lentelę). Šie duomenys dar kartą patvirtino, kad priklausomybių problemų turintys vyrai teisme buvo vertinami atlaidžiau.

18 LENTELĖ. Laisvės atėmimo bausmės trukmės ir kaltinamųjų charakteristikų sąsajos

	Laisvės atėmimo bausmės trukmė (mėn.)			
	Vyrai (N=138-146)		Moterys (N=47)	
	r	p	r	p
Kaltinamųjų byloje skaičius	0,376	0,0001		
Ankstesni teistumai	0,264	0,013		
Ankstesnių teistumų skaičius	-0,276	0,027		
Papildomai inkriminuojami str.	-0,497	0,0001		
Papildomai inkriminuojamų str. skaičius	0,477	0,0001		
Lengvinančios aplinkybės	0,537	0,0001	0,541	0,004
Lengvinančių aplinkybių skaičius	-0,537	0,0001	-0,541	0,004
Sunkinančios aplinkybės	-0,353	0,001		
Sunkinančių aplinkybių skaičius	0,310	0,003	0,477	0,014
Narkotikų vartojimo problemos	0,325	0,002	0,385	0,05

Moterų imtyje, galbūt dėl jos dydžio, išryškėjo kur kas mažiau reikšmingų sąsajų. Moterims laisvės atėmimo bausmės trukmė buvo reikšmingai susijusi su lengvinančių aplinkybių nustatymu bei jų skaičiumi. Lengvinančių aplinkybių nustatymas sietinas su trumpesne laisvės atėmimo bausme, o didesnis lengvinančių aplinkybių skaičius – taip pat su trumpesniu teismo skiriamu laisvės atėmimu (žr. 18 lentelę). O didesnis sunkinančių aplinkybių skaičius moterų imtyje reikšmingai susijęs su ilgesne laisvės atėmimo bausme (žr. 18 lentelę). Galiausiai, narkotikų vartojimo problemos moterų imtyje sietinos su trumpesniu laisvės atėmimu (žr. 18 lentelę).

Taigi, lyginant moterims ir vyrams skirtas laisvės atėmimo bausmes narkotikų platinimo bylose, paaiškėjo, kad teismas moterims buvo linkęs skirti daug trumpesnes laisvės atėmimo bausmes. Vyrų imtyje laisvės atėmimo bausmės trukmė buvo reikšmingai susijusi su jų užimtumo statusu, būtinybe išlaikyti kitus šeimos narius, kaltinamųjų byloje skaičiu-

mi, ankstesniais teistumais, papildomai inkriminuojamais nusikaltimais, lengvinančiomis ir sunkinančiomis aplinkybėmis bei narkotikų vartojimo problemomis. Moterų imtyje bausmės trukmė buvo susijusi su lengvinančiomis ir sunkinančiomis aplinkybėmis bei narkotikų vartojimo problemomis. Kadangi tyrimo rezultatai rodo, kad laisvės atėmimo trukmė yra susijusi su nusikaltimo padarymo aplinkybėmis, galima kelti prielaidą, kad moterys yra baudžiamos ne taip griežtai kaip vyrai dėl to, kad itin retai platino narkotikus organizuotose grupėse, taip pat rečiau įvykdavo papildomų nusikalstamų veikų. Svarbu pažymėti, kad šio tyrimo metu nebuvo gilinamasi į tai, kurių konkrečiai narkotinių medžiagų platinimu buvo kaltinami tyrimui atrinkti vyrai ir moterys. Užsienio tyrimų rezultatai rodo, kad bausmės rūšis ir trukmė gali skirtis priklausomai nuo to, ar asmuo platinė lengvesnes, ar sunkesnes narkotines medžiagas (Harper et al. 2002), tad ateities tyrimuose tikslinga atsižvelgti ir į šį aspektą. Pažymėtina, kad narkotikų platinimu kaltinamoms moterims skirtas laisvės atėmimas nesisiejo nei su nepilnamečių vaikų turėjimo faktu, nei su būtinybe išlaikyti šeimos narius, nors šios aplinkybės buvo reikšmingesnės būtent moterų imtyje.

4. Apibendrinimas

Narkotikų platinimo bylose kaltinamoms moterims rečiau nei vyrams skirta laisvės atėmimo bausmė ir dažniau buvo atidedamas bausmės vykdymas. Be to, moterims buvo skiriamos kur kas trumpesnės laisvės atėmimo bausmės nei vyrams. Ilgesnės laisvės atėmimo bausmės vyrų imtyje galėjo būti sąlygotos vyrų vykdomų nusikaltimų aplinkybių – jie dažniau nei moterys nusikalsdavo organizuotoje grupėje, įvykdavo papildomų nusikaltimų. Narkotikų vartojimo problemos siejosi su trumpesne laisvės atėmimo bausme, tačiau šios sąsajos pastebėtos tiek vyrų, tiek moterų imtyse. Šio tyrimo rezultatai patvirtina „riteriškumo“ hipotezę, tačiau taip pat leidžia kelti prielaidą, kad egzistuoja moterims ir vyrams vienodai svarbios charakteristikos, galinčios turėti įtakos laisvės atėmimo bausmės skyrimui. „Riteriškumo“ hipotezę patvirtina ir tai, kad narkotikų platinimo bylose kaltinamos moters portretas skiriasi nuo vyro portreto: moterys dažniau nei vyrai neturėjo profesijos, legalaus pajamų šaltinio, tačiau tuo pat metu turėjo išlaikyti šeimą ir savo vaikus, taip pat dalis jų galėjo imtis

šios veiklos dėl pačių priklausomybės nuo narkotikų ir ryšių su narkotikus platinančiu partneriu. Nusikaltimo metu moterys dažnai veikdavo ne vienos, tačiau, kitaip nei vyrai, nepriklausydavo organizuotoms grupėms, o naują nusikaltimą dažniau nei vyrai padarydavo neatlikusios anksčiau teismo paskirtos bausmės. Tokie tyrimo rezultatai rodo narkotikų platinimu kaltinamų moterų socialinį pažeidžiamumą, jų negebėjimą ištrūkti iš „užburto“ patiriamų sunkumų ir nusikalstamo elgesio rato. Tyrimo rezultatai taip pat leidžia kelti prielaidą apie tai, kad moterims skiriamos bausmės nepakankamai individualizuojamos.

Šiuo tyrimu siekta atkreipti dėmesį į santykinai nedidelę, tačiau specifinėmis charakteristikomis pasižyminčią nusikaltusių asmenų dalį – moteris. Ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse nuteistoms moterims, jų nusikalstamo elgesio aplinkybėms ir prevencijai, deja, skiriama kur kas mažiau dėmesio nei nuteistiems vyrams. Šio tyrimo rezultatai leido atkleisti narkotikų platinimu užsiimančių moterų gyvenimo ypatumus, galimus nusikaltimų motyvus ir jų baudimo praktikas.

Vis dėlto tyrimas turėjo ir tam tikrų ribotumų. Pažymėtina, kad tyrimo metu analizuotos tik 2018 m. Lietuvos teismuose nagrinėtos bylos dėl narkotikų platinimo, tad nėra galimybės įvertinti kitais metais teistų moterų charakteristikų, nusikaltimo aplinkybių ir baudimo praktikų, kurios galėjo būti kitokios. Be to, narkotikų platinimu kaltinamų moterų imtis buvo ganėtinai nedidelė, dėl ko dalis tyrinėtų sąsajų nesiekė statistinio reikšmingumo, taip pat nebuvo galimybės atlikti sudėtingesnių statistinių skaičiavimų. Dalis svarbių moterų charakteristikų ir nusikaltimo aplinkybių nebuvo įvertintos, kadangi tyrimo metu vadovautasi tik teismų nuosprendžiuose pateikta informacija. Galiausiai, negalima pamiršti latentinių, į teisės saugos akiratį nepatekusių narkotikų platinimo atvejų, į kuriuos įsitraukusių moterų charakteristikos lieka nežinomos.

Išvados

1. Lyginant su vyrais, narkotikų platinimu kaltinamos moterys dažniau būdavo bedarbės, bet tuo pat metu dažniau turėdavo nepilnamečių vaikų ir rūpindavosi šeimos išlaikymu. Didelė dalis kaltinamų moterų turėjo narkotikų vartojimo problemų, dalis moterų į narkotikų platinimą įsitraukė paskatintos savo partnerių.

2. Kitaip nei vyrai, narkotikų platinimu kaltinamos moterys rečiau dalyvaudavo sudėtingose narkotikų platinimo schemose, joms rečiau buvo inkriminuojami papildomi nusikaltimai, kurie moterų atveju sietini išskirtinai su narkotiku vartojimu ar platinimu. Narkotikus platinusios moterys dažniau nusikalsdavo neatlikusios ankstesnės baudmės, todėl dažniau buvo pripažįstamos recidyvistėmis.
3. Lyginant su vyrais, teisme moterims buvo skiriamos švelnesnės bei trumpesnės baudmės. Vyrų imtyje išryškėjo daugiau su laisvės atėmimo baudmės trukme susijusių veiksnių nei moterų imtyje. Moterims laisvės atėmimo baudmės trukmė siejosi su LR BK nurodomomis lengvinančiomis ir sunkinančiomis aplinkybėmis bei narkotikų vartojimo problemomis.

Literatūra

- Bontrager S., Barrick K., Stupi E. 2013, „Gender and sentencing: a meta-analysis of contemporary research“, *The Journal of Gender, Race & Justice*, 16, p. 349–372.
- Brennan, P. K., & Spohn, C. (2009). The joint effects of offender race/ethnicity and sex on sentence length decisions in federal courts. *Race and Social Problems*, 1 (4), p. 200–217. <https://doi.org/10.1007/s12552-009-9016-0>
- Bush-Baskette S. R., Smith V. C. 2012, „Is meth the new crack for women in the War on drugs? Factors affecting sentencing outcomes for women and parallels between meth and crack“, *Feminist Criminology*, 7 (1), p. 48–69. <https://doi.org/10.1177/1557085111420556>
- Campbell H. 2008, „Female drug smugglers on the U.S.-Mexico border: gender, crime, and empowerment“, *Anthropological Quarterly*, 81 (1), p. 233–267. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/30052745#metadata_info_tab_contents>
- Corda A. 2011, „Imprisonment for drug-related offenses in Argentina“, in P. Metal, C. Youngers (Eds.). *Systems Overload: Drug Laws and Prisons in Latin America*. Amsterdam/Washington: Transnational Institute and the Washington Office on Latin America, p. 11–19. Prieiga per internetą <https://www.tni.org/files/tni-systems_overload-def.pdf>
- Curry T., Corral-Camacho G. 2008, „Sentencing young minority males for drug offenses“, *Punishment & Society*, 10 (3), p. 253–276. <https://doi.org/10.1177/1462474508090231>
- Embry R., Lyons Jr. P. 2012, „Sex-based sentencing: Sentencing discrepancies between male and female sex offenders“, *Feminist Criminology*, 7 (2), p. 146–162. <https://doi.org/10.1177/1557085111430214>
- Fernando Rodriguez S., Curry T., Lee G. 2006, „Gender differences in criminal sentencing: Do effects vary across violent, property, and drug offenses?“, *Social Science*

- Quarterly*, 87 (2), p. 318–339. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/42956126#metadata_info_tab_contents>
- Francis B. 2016, „The female human trafficker in the criminal justice system: A test of the chivalry hypothesis“, *Electronic Theses and Dissertations 2004-2019*. Prieiga per internetą: <<https://stars.library.ucf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6116&context=etd>>.
- Genter N. 2002, „Women offenders and the sentencing guidelines“, *Yale Journal of Law & Feminism*, 14, p. 291–305. Prieiga per internetą: <<https://core.ac.uk/download/pdf/72837131.pdf>>
- Harper R., Harper G., Stackdale J. 2002, „The role and sentencing of women in drug trafficking crime“, *Legal and Criminological Psychology*, 7 (1), p. 101–114. <https://doi.org/10.1348/135532502168414>
- Hartley R., Kwak D., Park M., Lee M. 2011, „Exploring sex disparity in sentencing outcomes: A focus on narcotics offenders in South Korea“, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55 (2), p. 268–286. <https://doi.org/10.1177/0306624X09360966>
- Hübschle A. 2014, „Of bogus hunters, queenpins and mules: the varied roles of women in transnational organized crime in Southern Africa“, *Trends in Organized Crime*, 17 (1–2), p. 31–51. <http://dx.doi.org/10.1007/s12117-013-9202-8>
- Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikos apskrityse per 2017 m. sausio–gruodžio mėn.
- Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikos apskrityse per 2018 m. sausio–gruodžio mėn.
- Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikos apskrityse per 2019 m. sausio–gruodžio mėn.
- Johnson H. 2004, *Key findings from the drug use careers of female offenders study*. Canberra: Australian Institute of Criminology. Prieiga per internetą: <<https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/tandi289.pdf>>
- Justickaja S., Giedrytė-Mačiulienė R. 2016, „Delinkvencinis elgesys ir lyčių skirtumai: situacinio veiksmo teorijos tikrinimas: (pagal Tarptautinio jaunimo delinkvencinio elgesio, nuostatų ir viktimizacijos tyrimo (ISR-3) duomenis)“, *Kriminologijos studijos*, 4, p. 125–144. <https://doi.org/10.15388/CrimLithuan.2016.4.10730>
- Kensy J., Stengal C., Nougier M., Bigrin R. 2012, *Drug policy and women: addressing the negative consequences of harmful drug control*. London: International Drug Policy Consortium. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2186004>
- Koons-Witt B., Seigny E., Burrow J., Hester R. 2014, „Gender and sentencing outcomes in South Carolina: Examining the interactions with race, age, and offense type“, *Criminal Justice Policy Review*, 25 (3), p. 299–324. <https://doi.org/10.1177/0887403412468884>

- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000-09-26, *Valstybės žinios*, 000-10-25, Nr. 89-2741.
- Malinowska-Sempruch K., Rychkova O. 2015, *The impact of drug policy on women*. New York, NY: Open Society Foundations. Prieiga per internetą: <<https://www.opensocietyfoundations.org/publications/impact-drug-policy-women>>
- Martinkienė V., Dembinskas A., Germanavičius A. 2015, „Naujagimius nužudžiusių moterų ekspertinių tyrimų Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie SAM 1994–2014 m. duomenų analizė“, *Sveikatos mokslai*, 25 (5), 107–113. <https://doi.org/10.35988/sm-hs.2021.235>
- Michailovič I. 2014, „Moterų nusikalstamo elgesio problematika“, *Teisė*, 93, p. 82–94.
- Nagel I., Hagan J. 1983, „Gender and crime: Offense patterns and criminal court sanctions“, *Crime and Justice*, 4, p. 91–144.
- Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. 2019, Metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <<https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/2019%20NTAKD%20metinis%20prane%C5%A1imas.pdf>>.
- Reynolds M. 2016, „The war on drugs, prison building, and globalization: catalysts for the global incarceration of women“, *NWSA Journal*, 20 (2), p. 72–95. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/40071275#metadata_info_tab_contents>
- Rimkutė E., Vilkaitė-Lozdienė L. 2018, Moterys ir vyrai portale delfi.lt: panašūs ar skirtingi? *Gimtoji kalba: bendrinės kalbos žurnalas*, 8, p. 3–12.
- Shechory M., Perry G., Addad M. 2011, „Pathways to women’s crime: Differences among women convicted for drug, violence and fraud offences“, *The Journal of Social Psychology*, 151 (4), p. 399–416. <https://doi.org/10.1080/00224545.2010.503721>
- Simpson S., Yahner J., Dugan L. 2008, „Understanding women’s pathways to jail: Analysing the lives of incarcerated women“, *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 41 (1), p. 84–108. <https://doi.org/10.1375/acri.41.1.84>
- Spohn C., Beichner D. 2000, „Is preferential treatment of female offenders a thing of the past? A multisite study of gender, race, and imprisonment“, *Criminal Justice Policy Review*, 11 (2), p. 149–184. <https://doi.org/10.1177/0887403400011002004>
- Stasiūnienė J., Jasulaitis A., Andriuškevičiūtė G. 2014, „Savo naujagimius nužudžiusių moterų psichosocialinė charakteristika iki padarant nusikaltimą“, *Labaratorinė medicina*, 2 (62), p. 76–80. Prieiga per internetą: <<https://zurnalas.llmd.lt/lt/straipsnis/savo-naujagimius-nuzudzysiu-moteru-psichosocialine-charakteristika-iki-padarant>>
- Steffensmeier D., Allan, E. 1996, „Gender and crime: Toward a gendered theory of female offending“, *Annual Review of Sociology*, 22 (1), p. 459–487.
- Ubonsuwan N., Laeheem K. 2014, „Drug offense recidivism among female inmates“, *Asian Social Science*, 10 (2), p. 37–46. <https://doi.org/10.5539/ass.v10n2p37>
- Venckevičienė J. 2013, *Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė: nuteistųjų socialinis demografinis portretas*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas